

Otoriter Rejimler ve Sivil Toplum İlişkisi: Bir “Yumuşak Güç” Stratejisi olarak GONGO’ların Yükselişi

Mustafa Cem Oğuz, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, e-posta: oguzmustafacem@gmail.com

Özet

Bu çalışma sivil toplum ve demokrasi arasında olumlu bir ilişki olduğunu varsayan Tocquevilleci hipotezi, giderek yaygınlık kazanan GONGO’lar üzerinden sorgulamaktadır. Günümüzde otoriter rejimler demokratik hayatın kurumlarını ve kültürünü geleneksel yöntemlerle bastırmayı değil, yumuşak güç stratejileri ile kontrol etmeyi ve ehlileştirmeyi tercih etmektedirler. Yumuşak güç stratejilerinin hedeflediği kurumların başında ise sivil toplum gelmektedir. Geleneksel otoriter rejimlerde sivil toplumu baskılamak tercih edilirken, günümüz otoriter rejimlerinde sivil toplumu ve STK’ları ele geçirmek (co-opt) ya da hükümetin kontrolünde *sözde* STK’lar (GONGOs) yaratmak tercih edilmeye başlanmıştır. Otoriter rejimlerin sivil toplumla girdiği bu yeni ilişki her ülkede farklı bir deneyim olarak yaşanmakta olsa da, yine de stratejilerde belirgin ortaklıklar bulunmaktadır. Rusya, Belarus, Azerbaycan, Çin ve Venezuela gibi ülkelerde karşımıza çıkan bu yeni olgunun otoriter hükümetler tarafından üç temel amaçla kullandıklarını görmekteyiz. Bunlar sırasıyla; ülkeye giren yabancı fonları kontrol etmek; uluslararası kamuoyu nezdinde meşruiyet kazanmak ve ulus içindeki demokratik muhalefeti etkisizleştirmektir. Otoriter rejimler yabancı fonların sivil topluma aktardığı kaynakların, kontrol edemediği sivil toplum kurumlarına gitmesini istememektedirler. Bunun arkasında hem o kaynağı kendi kullanma arzusu hem de özerk sivil toplum kurum ve hareketlerinin kendisi karşısında bir tehdit teşkil edeceği düşüncesi vardır. İnsan hakları ve demokrasi konusundaki uluslararası toplumun eleştirileri de, otoriter rejimleri GONGO kurmaya sevk eden bir diğer etkindir. Özellikle insan hakları odaklı STK’ların hem ulusal hem de uluslararası toplum nezdinde dile getirdikleri eleştiriler karşısında devletler bu STK’ları kamusal alandan dolayı olarak uzaklaştırabilmek için alternatif oluşumlara gitmekte ve onları fonlayarak, bu kurumların görünürlüğünü ve seslerini azaltmaktadırlar. Otoriter rejimlerde karşılaşılan bir diğer durum da, muhalif kesimlerin demokratik prosedürlere olan inancını kaybetmesi ve rutin demokratik siyaset yerine “mücadeleci siyaseti” (contentious politics) tercih etmeleridir. Mücadeleci siyasetin en yaygın formu olan toplumsal hareketler de bu nedenle otoriter rejimlerin yeni muarızı olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Rejimler özellikle “renkli devrimlerden” sonra toplumsal hareketler ile mücadele yolu olarak şiddetli bastırma eylemlerinin yanı sıra alternatif toplumsal hareketleri ön plana çıkarmaya başlamışlardır. Bir GONGO üzerinden örgütlenen bu “sözde toplumsal hareketler”, rejimi protesto eden her toplumsal muhalefetin arkasından sokağa inmekte ve rejime destek mitingleri düzenlemektedirler. Çalışmanın neticesinde GONGO’ların bu üç amaç üzerinden yükselişinin sivil toplum ve demokratikleşme arasında var olduğu düşünülen normatif ilişkiyi yadsıdığını ve sivil toplumun, otoriter rejimlerle pekâlâ birlikte bulunabileceği iddia etmekteyiz.

Anahtar Sözcükler: STK, GONGO’lar, yumuşak güç, otoriterizm, kooptasyon.

Oğuz M C (2018). Otoriter Rejimler ve Sivil Toplum İlişkisi: Bir “Yumuşak Güç” Stratejisi olarak GONGO’ların Yükselişi. *Mülkiye Dergisi*, 42 (2), 239-260.

239

The Relationship Between Authoritarian Regimes and Civil Society: Rise of GONGOs as a Soft Power Strategy

Abstract

This study questions Tocqueville's hypothesis on the association between civil society and democracy by analyzing government-organized non-governmental organization (GONGOs). Current authoritarian regimes prefer to use soft power strategies to control and tame democratic institutions and culture rather than suppression and use of violence. Civil society is among the key targets of soft power strategy. Traditional authoritarian regimes tended to suppress civil society whereas today's authoritarian regimes use cooptation strategies and create GONGOs. This new type of strategy to deal with civil society in authoritarian regimes, such as Russia, Belarus, Azerbaijan, China and Venezuela, is used to control foreign funds, gain legitimacy in the international arena and neutralize the democratic opposition within the country. Authoritarian regimes do not want the oppositional civil society organizations to benefit from foreign funds since these regimes want to use these resources for their own benefit and since they are suspicious of autonomous movements, which may pose a challenge against these regimes. Besides, criticisms directed against authoritarian regimes on the issues of democracy and human rights led these regimes to establish GONGOs. Authoritarian regimes are especially concerned about the visibility of human right organizations, which criticize these regimes in the international arena, and attempt to exclude these organizations from public space or reduce their visibility, by creating and funding alternative civil society organizations. In these regimes, the opposition may lose its faith in democratic procedures and prefer contentious politics rather than routine democratic politics. Social movements, which are the prevalent form of contentious politics, are the new opponents of authoritarian governments due to this reason. Since the Colorful Revolutions, authoritarian governments prefer not only to suppress protests but also promote alternative social movements supporting these governments. These pro-government movements are organized by GONGOs and organize rallies to support the government whenever the government is protested. This paper claims that the rise of GONGOs challenges the hypothesized positive relationship between civil society and democracy and that a strong civil society may coexist with authoritarian regimes.

Keywords: NGO, GONGOs, soft power, authoritarianism, cooptation.

Giriş

Sivil toplum ve demokrasi/demokratikleşme arasında pozitif ilişki olduğu iddiası Tocqueville'den beri dillendirilmekle birlikte bu iddia özellikle üçüncü demokratikleşme dalgası ile daha güçlü bir şekilde vurgulanır hale gelmiştir.

Sivil toplum'un en önemli özelliğinin devlet karşısındaki otonomisi olduğunu öne süren bu literatür, sivil toplumu "devletin gücünü sınırlandırma", "tiranlığı engelleme" ve "otoriter rejimden demokrasiye geçişi sağlama" gibi misyonlarla tanımlamıştır (Diamond, 1994; Gellner, 1995). Bu bakış açısına göre devlet zorla, sivil toplum ise özgürlükle tanımlanmakta ve iki kurum karşı karşıya konumlandırılmaktadır. Dolayısıyla da, sivil toplum ancak ve ancak demokratik rejimlerde ortaya çıkabilen ve otoriter rejimlerde görülmeyen bir fenomen olarak kodlanmaktadır. 21.yy'ın başında üçüncü demokratikleşme dalgasının demokratik rejimleri konsolide edemediğine ve aksine otoriter rejimlerin yaygınlık kazandığına tanık olunmuştur (Brooker, 2000; Linz, 2000). Bu dönüşümün ilgili ülkelerde sivil toplum kurumlarını¹ ortadan kaldırması beklenirken, beklenen olmamış ve sivil toplum varlığını devam ettirmiştir. Otoriter rejimlerin ulusal ve uluslararası meşruiyetlerini sürdürme arayışı onları yumuşak güç (soft power) stratejileri izlemeye yöneltmiş ve bu stratejilerin başında da sivil toplumu yanında göstermek öne çıkmıştır (Walker, 2016; Patalakh, 2017). Geleneksel otoriter rejimlerde sivil toplumu baskılamak tercih edilirken, günümüz otoriter rejimlerinde sivil toplumu ve STK'ları ele geçirmek (co-opt) ya da hükümetin kontrolünde *sözde* STK'lar (GONGOs) yaratmak tercih edilmeye başlanmıştır. Böylelikle demokrasi/demokratikleşme mücadelesinin önüne yeni bir engel çıkmış ve otantik STK-GONGO ikiliği baş göstermiştir. GONGO sayılarının ve faaliyetlerinin artışı son dönemlerde giderek çoğalmış ve otantik STK'ların görünürlüğünü azaltmıştır. Bunun doğal sonucu da otoriter rejimlerin küresel kamuoyu karşısına daha yüksek bir meşruiyet ile çıkması olmuştur. Otoriter rejimlerin sivil toplumla girdiği bu yeni ilişki her ülkede farklı bir deneyim olarak yaşanmakta olsa da, yine de stratejilerde belirgin ortaklıklar bulunmaktadır. Çalışmamız işte bu ortaklıkları aktüel literatürün taranması üzerinden ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu amaçla önce sivil topluma dönük normatif argümanlar irdelenecek sonrasında da otoriter rejimlerin sivil toplumla girdiği yeni ilişki biçimleri ortaya konacaktır. Böylelikle otoriter devlet ile sivil toplumun birbirini yadsımadığı pekâlâ simbiyotik bir ilişki içinde var oldukları gösterilecektir. Bu noktada sivil topluma atfedilen normatif argümanlar karşısında bu alanın kendinde demokratik bir değere sahip olmadığını ve sadece toplumsal güçler arasında bir mücadele alanı olduğunu iddia eden Gramsci'nin 21.yy'da hala güncelliğini koruduğu iddia edilecektir.

Sivil Topluma Yüklenen Normatif Anlamlar

Sivil toplum kuruluşları (STK) ve sivil toplumun² demokrasiyi güçlendirdiği iddiasının en önemli temsilcisi Alexis de Tocqueville olarak kabul edilegelmiştir; öyle ki, demokrasi ile sivil toplum arasında olumlu bir ilişkinin varlığını kabul eden yaklaşıma literatürde *Tocquevilyen* hipotez adı uygun görülmüştür (Berneo

ve Nord, 2000). Tocqueville'in (1994: 174) "Eğer insanoğlu uygarlaşacak ya da uygar kalmayı sürdüreceyse örgütlenme sanatı eşitlikle birlikte büyümeli ve gelişmelidir" iddiası özellikle ikinci dünya savaşı sonrasında yeniden hatırlanmış ve demokratik toplumun inşasında "dernekleşmenin" önemi teslim edilmiştir. Bu hipoteze göre güçlü ve çoğulcu bir sivil toplum, devletin gücünü sınırlandıracağı gibi varlığıyla siyasal iktidara meşruiyet de kazandıracaktır (Diamond, 1994: 5). Ayrıca sivil toplum farklı çıkar gruplarının taleplerini ve endişelerini devlete iletmede görev alarak etkili ve modern bir devleti mümkün kılacak ve ona şeffaflık, hesap verebilirlik ve saygınlık da sunacaktır. Larry Diamond'a göre sivil toplum ve kuruluşları demokrasiye geçiş sürecinde olduğu gibi demokrasiyi konsolide etme sürecinde de aktif görev almaktadırlar. Demokrasiye geçişte sivil toplum, siyasal değişime dönük basıncı mobilize ederken, demokrasinin konsolidasyonunda da devletin gücünü kontrol ederek, vatandaşları siyasal katılıma ve devleti denetlemeye teşvik ederek önemli bir rol oynamaktadır (1994: 7). Bu teze göre sivil toplumun zayıflığı ve etkisizliği de demokratik konsolidasyona zarar vermektedir.

Tocquevilyen tez Dünya Bankası raporları tarafından da desteklenmektedir. 2000 yılında yayımladığı raporda Dünya Bankası şu tespitlerde bulunmaktadır: "Yükselişte olan STK'lar ve toplumsal hareketler halkın taleplerinin eklenmesinde ve iktidar üzerinde baskı kurmasında önemli rol oynamaktadırlar; (...) sivil toplumdan iktidara dönük baskı hükümetin eylemlerinin çok daha iyi denetlenmesine ve böylece iktidarın otoriter eğilimlerinin sınırlandırılmasına neden olacaktır" (2000: 43-44).

Sivil Toplum kavramı 19.yy'da yaygınlık kazanmış olsa da, kavramın popülerleşmesinin 1980'lerde gerçekleştiğini görmekteyiz. Bu dönemde özellikle komünist doğu rejimlerindeki muhalefet hareketlerinin kavramı yeniden gündeme getirdiklerine tanık olundu; Polonya'daki Dayanışma Hareketi, Macaristan, Çekoslovakya ve Yugoslavya'daki muhalefet grupları sivil toplumun bir sosyal fenomen olarak ortaya çıktıkları yerlerdi (Cohen ve Arato: 2013; Keane, 1994). Sivil toplum kurumlarını yine bu dönem otoriter hükümetler tarafından yönetilen Güney Amerika, Sahra altı Afrika ve de Uzak Doğu Asya devletlerinde de görmeye başladık. Sivil Toplum bu örneklerde "baskının karşısında özgürlüğü, hiyerarşi karşısında katılımı, türdeşlik karşısında çoğulculuğu, manipülasyon karşısında kendiliğindenliği ve yozlaşma karşısında saflığı" temsil etmekteydi (White, 1994: 377). Keane'e (1994) göre ise sivil toplum, post-komünist ülkelerde "müreffeh ve özgür bir geleceğe açılan kapıydı". Zira bu ülkelerdeki merkezîyetçi iktisadi ve siyasi sisteme duyulan memnuniyetsizlik, sivil toplumun bir kurtarıcı olarak görülmesine neden olmuştu. Gideon Baker (1998: 82) da, sivil toplum kavramının yeniden doğuşunda Doğu Avrupa'daki

muhalefet hareketlerinin “sivil toplum fikrini her şeyi kuşatan parti devletinden azade ve ona karşı örgütlenen bir kamusal alan” olarak savunmalarının etkili olduğunu belirtmektedir.

Doğu Avrupa’da ortaya çıkan bu yeni sivil toplum fenomeni, literatürde Tocquevilleci yorumdan bir farklılaşma olarak görüldü. Buna göre Tocqueville’in ve takipçilerinin sivil toplum yorumu, devlet ile sivil toplumu karşı karşıya getirmekten ziyade insanların örgütlenmesi ile medeni (civic) erdemlerin gelişeceğini ve daha yönetilebilir bir siyasal-toplumsal hayatın ortaya çıkacağını öngörüyordu. 90’lardan sonra ortaya çıkan yeni sivil toplum yorumu ise, devlet ile sivil toplumu karşı karşıya getiriyor ve sivil toplumu, otoriter devlete direnme ve onu demokratikleştirme görevleri ile tanımlıyordu. Literatürde “Sivil Toplum I” (Civil Society I) ve “Sivil Toplum II” (Civil Society II)³ olarak da tanımlanan bu iki farklı yorumdan (Foley ve Edwards, 1996: 39) ikincisinin en önemli temsilcisinin Gellner, birincisinin ise Putnam olduğu söylenebilir. Öncelikle ikinci argümana bakabiliriz.

Bu argümanın temsilcilerinden John Hall (1995), 80’lerde sivil toplumun “despotizmin karşıtı olarak görüldüğünü ve sosyal grupların bir araya geldiği, geliştiği ve hoşgörüyü tesis ettikleri bir alan” olarak kabul edildiğini belirtir. Sivil toplumun gönüllülük esasına dayanan özerk yapılardan oluştuğunu söyleyen Hall devamında da, “güçlü ve özerk sivil toplumun, devleti dengelediğine” iddia eder. Yine aynı çalışmada Ernest Gellner (1995) da, sivil toplumu “devletin huzuru sağlama ve farklı çıkarlar arasında hakemlik yapma görevini engellemeden onu dengeleyebilen fakat (devletin) toplumun her veçhesine bireylerin hilafına egemen olmasını da zorlaştıran devlet dışı kurumlar” olarak tanımlamaktadır. Gellner (1994), başka bir yerde de sivil toplumun “demokratik ya da liberal sosyal ve siyasal düzenin kuruluşuyla yakından ilişkili olduğunu” belirtmekte ve hatta “Sivil toplum kavramının, katılımcı ve sınırlı hükümeti ima eden *demokrasiden* bu değerleri kapsama noktasında daha açıklayıcı” olduğunu dahi iddia etmektedir. Gellner’e göre sivil toplumu savunmak “güçlü bir anayasal demokratik sistemi ve daha insani, eşitlikçi bir piyasa sistemini de savunmak demektir” (1994: 213). Ancak düşünür hükümet dışı her özerk kurumun da “sivil toplum” adını hak etmeyeceğini savunur. Onun nazarında sivil toplumun yadsınamaz en önemli parçası “bireyin özerkliği” fikridir. Bireyin özerkliğine saygı göstermeyen geleneksel kurumlar –cemaat, klan, kabile vb.- Gellner’e (1994: 7) göre sivil toplum sayılamazlar. John Hall da (1995: 10), bu noktada Gellner’e destek vermektedir, ona göre cumhuriyetçi yurttaşlık erdemiyle, modern sivil toplumcu perspektif bireyin özerkliği konusunda birbirleri ile uyuşmamaktadırlar. Zira Rousseau cumhuriyetçilik müphem bir kamusalık adına bireyi yadsıyabilmektedir.

Gellner'in sivil topluma, demokrasiden çok daha fazla anlam yüklemesinin arkasında demokrasi kavramının iktidarlar tarafından istismar edilip, otoriter bir siyasete kisve olabilme ihtimali vardır. Sivil toplum kavramı ise toplumun kendiliğinden örgütlenmesini, vatandaşın devlet karşısında özerkliğini ve de çoğulculuğu ihtiva ettiği için demokrasi kavramı gibi istismara açık değildir. Bu hassasiyet kendisini demokrasi olarak adlandırmasına rağmen otoriter bir rejimi devam ettiren Doğu Avrupa ülkelerinin analizinde daha da ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle demokrasinin, olmazsa olmazı olarak sivil toplumu görme yaklaşımı bu literatürde yaygındır (Pietryz, 2004: 44). Ancak çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de görüleceği üzere zamanla sivil toplum kurumları ve nosyonlarının da, otoriter siyasal sistemleri yadsımadığı anlaşılacaktır.

Bu noktada Michael Walzer'in tespitleri de Gellner'e yakındır: "Ancak demokratik bir devlet, demokratik bir sivil toplum yaratabilir ve yine ancak demokratik bir sivil toplum, demokratik bir devleti mümkün kılabilir" (1992: 104). Çalışmasında 19. ve 20.yy'daki dört farklı ideolojik akımın "iyi hayat nedir?" sorusuna verdikleri yanıtları tartışan düşünür, cumhuriyetçiliğin siyasal hayata, Marksistlerin üretime, kapitalistlerin piyasaya ve milliyetçilerin de ulusa katılımı "yaşanmaya değer hayat" olarak öne çıkarmalarını tartıştıktan sonra bunların her birinin tek boyutlu bir öneriye sahip olduklarını belirterek "iyi hayata" giden yolun farklılıkları ve çoğulluğu içinde barındıran "sivil toplum" ile mümkün olduğunu iddia etmektedir (1992: 97).

Tocquevilleci sivil toplum tezini yakın zamanda tekrar gündeme taşıyan "Tek Başına Bowling" (Bowling Alone) makalesiyle Robert Putnam'dır. Neo-Tocquevilyen olarak da tanınan Putnam bu makalesine şu tespitle başlar: "1980-1993 tarihleri arasında toplam bowling oyuncusu %10 artarken, Bowling gruplarının sayısı %40 azalmıştır". Putnam'a göre yalnız bowling oynamak pizza ve bira sohbetleri üzerinden gelişen sosyal etkileşimin azalmasına ve bunun da neticede karşılıklı yardımlaşmayı geliştirecek networklerin ve sosyal güvenin yani "sosyal sermayenin" yok olmasına neden olmaktadır (1995: 70). Örgütlü bir yaşam ise dayanışmayı güçlendirmekte ve sağlıklı bir siyasal ve iktisadi hayat için elzem olan sosyal güveni ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca katılımcıların benlik bilincini geliştirmekte ve onları "benden, bize dönüştürmektedir" (1995: 67). Bu nedenle canlı bir sivil toplum, başarılı bir demokrasi için elzem olan sosyal ve kültürel yapıların varlığını garanti altına almaktadır.

Putnam'ın analizleri 90'ların ikinci yarısında oldukça yoğun tartışmalara neden olmuştur. Tartışmaların odağında ise Putnam'ın analizlerinde var olan siyasal kurumları ve kültürü yeterince dikkate almadığı iddiası bulunmaktadır (Foley, M. Ve Edwards, B: 1996; Berman, 1997). Putnam'ı eleştirenlerden biri olan Sheri

Berman, Tocquevillci tezi ve Neo-Tocquevilyenleri, sosyal ve kültürel faktörleri siyasal kurumlardan izole ederek ele almakla eleştirmektedir. Ona göre bazı durumlarda, “güçlü sivil toplum, demokrasi adına faydalı neticeler vermekten ziyade demokratik rejimin dejenerasyonuna neden olmaktadır” (1997: 562). Bu nedenle sivil toplumdaki aktivitelerin demokratik gelişim için olumlu mu yoksa olumsuz mu etkide bulunacaklarını ancak sosyal ve kültürel faktörlerin siyasal kurumlar ile ilişkilerini dikkate alarak bulabileceğimizi savunmaktadır.

Berman neo-tocquevillyen tezlerin birçoğunu haklı bulmakla birlikte her kolektif çabayı ve sosyal eylemi amaçlarına bakmaksızın *kendinde iyi* olarak görmelerini naiflikle suçlamaktadır. Berman (1997: 565) bu noktada Amerika’daki aşırı sağ hareketlerin ve Nazilerin canlı bir sivil toplum hareketi ile birlikte geliştiklerini örnek göstermektedir. Yine bu tezlerin “sivil toplum, toplumdaki farklı çıkarları bir araya getirip, birlikteliği güçlendirir” iddialarını da Berman reddetmektedir. Zira ona göre birçok örnekte sivil toplum, sosyal birlikteliği/tutunumu yaratmaktan ziyade var olan ayrılıkları ve kutuplaşmaları şiddetlendirmiştir. Yine canlı bir sivil toplumun, farklı tikel çıkarlar peşinde koşan hiziplerin sayısını arttırabileceğini de eklemektedir.

Sivil toplum aktivitelerinin demokrasiye olan olumlu ya da olumsuz etkilerini, bu derneklerin kendi kurumsal yapı ve kültürlerinin demokratik olgunluklarına göre değiştiği iddiasını da Berman inandırıcı bulmamaktadır. Gayet hiyerarşik bir örgütlenmeye bağlı olan dinsel cemaatleri Tocqueville, demokratik hayatın vazgeçilmezi olarak görürken, gayet yatay ve eşitlikçi milis örgütlenmelerini ise demokratik hayata zarar vermekle itham edebilmektedir. Berman bu noktada sivil toplum-demokrasi ilişkisinin sivil toplum kurumlarının yapısından ziyade siyasal kurumlara bağlı olarak değiştiğini iddia etmektedir. Düşünür bu iddiasına teorik desteği de, kamusal erdemin ve ortak çıkar fikrinin ancak güçlü *siyasal kurumlar* ile mümkün olduğunu savunan Huntington’da (1968) bulur. Huntington “yurttaşlık erdeminin” (civicness) sivil toplum tarafından yaratılamayacağı zira bu alanın tikel çıkarların alanı olduğunu belirttikten sonra ancak tüm toplum adına hizmet veren güçlü siyasal kurumların insanların ihtiyaç duydukları güveni ve ortaklığı yaratabileceğini iddia eder. Ona göre istikrarlı ve etkili hükümetlerin bulunmadığı yerlerde, vatandaşlar arasında karşılıklı güven, ulusa sadakat ve de örgütlü hayat da eksik olacaktır. Bu toplumlarda gönüllü birlikteliklerden ziyade dışarıya karşı şüpheci ve hasmane bir tutum benimseyen aile, kabile ve hemşerilik gibi kurumlar ön plana geçecektir. Güçlü siyasal kurumların bulunmadığı bu toplumda, sivil toplumu geliştirme çabası ise var olan sosyal ayrılıkları arttıracak ve çatışmacı hareketlerin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Yine bu hat üzerinden konuşacak olursak, sivil toplumdaki canlılık siyasal istikrarsızlığın hem semptomu hem de nedeni olabilir. Özellikle

Arap ülkelerinde yükselen sivil toplum hareketliliği, halkın siyasal iktidarlardan duyduğu bir memnuniyetsizliğin göstergesidirler ve bu memnuniyetsizlik, siyasal iktidarın ele geçirilip, dönüştürülmesini de içeren bir istikrarsızlığın da habercisidir (Berman, 1997: 570).

Kalkınmanın ve modernleşmenin özgür ve güçlü bir sivil toplum ile mümkün olduğunu iddia eden literatür, Huntington'a göre sadece Amerika örneğinden türetilmiştir. Avrupa'da ise bu gelişmeler merkezi hükümetlerin yarattığı güçlü siyasal kurumlar ile gerçekleşmiştir. Sivil topluma atfedilen olumlu değerlerin sadece Kuzey Atlantik örneklerinden çıkarıldığı ve bu niteliklerin dünyanın geri kalan bölgelerindeki sivil toplum deneyimlerinde yer almadığı başka çalışmalarda da dile getirilmiştir (Bkz. Brown, 2000).

Sivil Toplum ve Otoriter Rejim İlişkisi

Huntington'un erken tarihli bu itirazları 90'lardan itibaren daha çok yankı yapmaya başladı. 3. Demokratikleşme dalgası ile ortaya çıkan yeni siyasal rejimlerin birçoğunun hükümet dışı örgütlerin varlığını hoş karşıladıkları ve hatta sivil toplum örgütlerinin gelişimine katkıda buldukları görülmekle birlikte bu rejimlerin hiç de demokratik bir hüviyete sahip olmadıkları ortaya çıktı (Brooker, 2000: 3; Linz, 2000). Böylece modern otoriterizmle, sivil toplum ilişkisine dönük varsayılan normatif ilişki sorgulanmaya başladı. Özellikle Güney Doğu Asya, Merkez Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki otoriter rejimlerin, sivil toplumla baskıcı olmayan fakat onların demokratikleştirici rollerini de törpüleyen yeni bir durumu nasıl inşa ettiği birçok farklı araştırmacının dikkatini çekti.

Bu çalışmalarla birlikte sivil toplumun demokrasiye olan katkısının evrensel bir sabite işaret etmeyip, toplumsal bağlama göre farklılık arz ettiği iddia edilmiştir (White, 380). Buna göre bazı ülkelerde sivil toplum, siyasete karşı ilgisizlik gösterebilirken, bazılarında da otoriter iktidarların devamlılığına katkıda bulunabilmektedir. Özellikle demokratik bir kültür ve ideale sahip olmayan sivil toplum kuruluşlarının, siyasal sistemi demokratikleştirmediği ve hatta bunu engellediği söylene gelen bir tespittir. Yine zayıf bir sivil toplumun, demokratikleşmeye engel olacağı savı da, Huntington'un da yukarıda gösterdiği üzere devlet dolayımıyla gerçekleşen kalkınma ve demokratikleşme örnekleri karşısında zayıflamıştır.

STK'ların kurumsal alanı çoğulcılaştırdıkları, sivil toplumu genişletip, güçlendirdikleri için demokratikleşmeye katkıda buldukları iddia edilegelmiştir. Fakat Mercer'e (2002) göre bu yaklaşım olguyu çok basite indirgemektedir, zira

sadece STK'ların sayısının artmasını demokratikleşme için yeterli görmekte ve STK'ların kendiliğinden sivil topluma denk olduklarını kabul etmektedir. Mercer ise STK ve sivil toplum arasında deterministik değil olumsal bir ilişki olduğunu belirtmekte ve radikal İslamcı organizasyonların sivil toplumu berhava ettiği Sudan'ı örnek olarak göstermektedir. Buna göre STK'ların varlığı, sivil toplumu zorunlu kılmamaktadır; sivil toplumun demokratik STK'lar tarafından inşa edilmesi gerekmektedir (McLaverty, 2002) .

Sean Yom da (2005: 22-23), 90'lardan itibaren Ortadoğu ülkelerinde yükselen sivil toplum hareketliliğinin, sivil toplum literatürüne göre demokratik bir rejim dönüşümünü sağlaması beklenirken bunun gerçekleşmediği gibi aynı zamanda iktidarın otoriterliğini artırdığını tespit etmektedir. Var olan bir kaç rejim değişikliğinin sebebinin ise yönetici elitin fiziksel kapasitelerini ve iktidar kudretlerini yitirmeleri ile açıklanabileceğini söylemektedir. Başka bölgelerdeki rejim değişiklikleri ise -özellikle 80'lerin sonundaki Doğu Avrupa deneyimleri- genelde artan yurttaş aktivizminin yöneticilerde bir özgüven kaybına neden olması ve toplumsal muhalefetin, iktidarın "baskı" kapasitesini zayıflatarak onları ödün vermeye zorlamasıyla mümkün olmaktadır. Arap ülkelerinde ise bu gerçekleşmemiş, otoriter iktidarlar yönetme iradesi ve kapasitelerini, sivil toplumu kendi hedeflerine koşarak sürdürmüşlerdir.

Sivil toplum ve Otoriteriyenizm ilişkisinin nedenlerine dönük de birçok farklı açıklama getirilmektedir. Bunlardan en önde geleni sivil toplumun kendinden müstakil bir demokratik potansiyele sahip olmadığı fakat içinde yer aldığı toplumun ve devletin siyasal kültürünü paylaştığıdır iddiasıdır. Bu nedenle demokratik olgunluğa sahip olmayan bu ülkelerde sivil toplum, otoriter rejimi eleştirmekten ziyade onu yeniden üretmekte ve meşruluk kazandırmaktadır (Lewis, 2013: 327).

İkinci açıklama; STK'lar devletin hedefleri ile örtüşen fonksiyonları yerine getirdikleri için otoriter rejimlerde ayakta durabilmektedirler. Buna göre birçok otoriter ülkede devlet ve STK'lar belirli bir hedef için ortak hareket edebilmektedirler ve bu STK'ların başındaki kişiler devleti potansiyel bir müttefik ve kaynak olarak görmektedirler. Bu gruplar devlet ile açıktan bir ilişkiye girmekten imtina etseler dahi üstlenmiş oldukları toplumsal (siyasal değil) vazifeler nedeniyle devletin hoşgörüsü ile karşılanmaktadır (Lewis, 2013: 328). Anthony Spires de (2011), otoriter rejimlerde STK'ların demokratik taleplerden ziyade sosyal yardımlara odaklandıkları ve böylece hükümeti eleştirmedikleri gibi yükünü hafiflettikleri takdirde pekala simbiyotik bir ilişki içinde bir araya gelebildiklerini belirtmektedir.

İlgili literatürde otoriter rejimler ve sivil toplumun bir aradalığına dair getirilen bir diğer açıklama da, bu ülkelerde STK'ların özerk kurumlar değil, fakat devlet tarafından kurulan ve geliştirilen örgütler olduğudur. GONGO olarak da anılan, devlet sponsorluğundaki bu örgütler ekonomik daralmayla azalan devletin refah dağıtma fonksiyonunu ikame ettikleri, böylece yeni ortaya çıkan sosyal grupları sisteme entegre ettikleri ve de yabancı fonları ülkeye çektikleri için devlet tarafından olumlu karşılanmaktadır. Bu kurumların varlığı aynı zamanda uluslararası arenada da devletin, sivil toplum söylemine uygun hareket ettiğini göstermesi nedeniyle ona meşruiyet kazandırmaktadır (Lewis, 2013: 329). Kısacası GONGO'lar aracılığıyla otoriter rejimler hem küresel düzlemde hem de ulus içinde meşruiyetini perçinleyebildiği için sivil toplumu baskılamayı tercih etmektedirler.

David Lewis ayrıca sivil toplum organizasyonlarının tiplerinin de otoriter rejim ve STK ilişkisinde belirleyici olduğunu belirtmektedir. STK'ları (self-organizations) öz-örgütlenme ve kamusalığa yaptıkları katkı (public sphere) üzerinden değerlendiren Lewis'e göre öz-örgütlenme hedefini güden STK'lar dışlanmış sosyal grupların sesi olmayı ve onları temsil ederek, refahlarını artırmayı hedeflemektedir. Bu nedenle bu tip "savunma" hedefi güden STK'lar, otoriter rejimlerin tepkisini çekmemekte ve pekala rejimle bir arada yaşamaya devam edebilmektedir. Fakat özel alana dair endişeleri, problemleri kamusal bir tartışma içinde geliştirerek kamusal alana ulaştıran STK'lar, bu durumun kendisinin sınırlarını çizdiği siyasal-hukuki alanla çatışacağına inanan devletler tarafından pekala sınırlandırılabilir (Lewis, 2013: 331). Zira otoriter rejimler farklı politik söylemlerin gelişebileceği özerk alanların oluşmasını varoluşsal bir tehdit olarak görmektedirler, bu nedenle öz-örgütlenme yönü ön plana çıkan STK'lar desteklenirken veyahut varlığına ses çıkarılmazken, "kamusalılık" yönü ağır basan, farklı kamusal söylemler yaratabilecek STK'lar engellenmektedirler.

Otoriter iktidarlar STK'ların kamusal söylem inşasını engellemek için öncelikle yasama faaliyetini kullanmaktadırlar. Son dönemde Rusya, Çin ve birçok Ortadoğu ülkesinde STK'ların faaliyet alanları ve de yabancı fon kullanımı yasal çerçeveler ile sınırlandırılmıştır. Bunların haricinde doğrudan STK faaliyetlerini kriminalize etmek de sık rastlanılan durumlardan biridir. Bu örneklerde hükümet STK faaliyetlerini "ülkenin imajını lekeleme" ve "ulusa ihanet" olarak kodlamakta ve kovuşturmalar ile üzerlerine gitmektedir. Örneğin Rusya 2012 yılında çıkardığı bir düzenleme ile yabancı fon kullanan STK'ların, Adalet Bakanlığı'na "foreign agent" olarak kaydolma zorunluluğunu getirmiştir. Bunun üzerine çoğu STK, kendisini "yabancı örgüt" olarak kodlamaktan imtina etmiş ve ya fondan vazgeçmiş ya da faaliyetlerine son vermiştir (Cooley, 2015: 54).

Douglas Rutzen de (2016: 163) devletler tarafından STK'ların önüne çıkarılan bu bahaneleri şu şekilde özetlemektedir: 1)devletin egemenliğini korumak, 2) Sivil Toplum alanında şeffaflığı ve hesap verebilirliği artırmak, 3)Sosyal yardımların etkinliğini ve koordinasyonunu iyileştirmek ve 4) Terörizm ve kara para ticaretini engellemek.

Sivil toplumun siyasi otorite tarafından baskı altında tutulmasını inceleyen yakın tarihli başka bir çalışma da bu durumu desteklemektedir. Rusya, Mısır ve Etiyopya'da sivil toplum-iktidar ilişkisi üzerinde duran Brechenmacher (2017), otoriter iktidar tarafından icra edilen üç adet strateji tespit etmektedir: kamusal itibarsızlaştırma, yasal mevzuat ile cendereye alma ve teşvik ve fonlarla STK devşirme (co-opt). Çalışmaya göre Rusya, yabancı fonlarla desteklenen STK'ları kriminalize ederken, eş zamanda apolitik ya da kendisine yakın olan STKları desteklemektedir. Mısır'da ise insan hakları derneklerinin seyahat özgürlüğü engellenmekte, mal varlıkları dondurulmakta ve anti-terör söylemleri otoritelerce sürekli gözetim altında tutulmaktadır. Etiyopya da ise iktidar STK'ların hak temelli örgütlerden ziyade hizmet odaklı örgütler olmalarını teşvik etmekte ve hak temelli örgütlere kaynak elde etmede sıkıntı çıkarmaktadırlar.

Yakın tarihli bir diğer çalışmada da Lorch ve Bunk otoriter rejimlerin meşruiyetlerini sürdürmek için sivil toplumdan nasıl faydalandıklarını incelemişler ve beş farklı strateji ortaya koymuşlardır. Bunlardan ilkinde göre otoriter rejimler STK'ların mevcudiyetini ve sayılarındaki artışı, halkı demokrasinin işlediğine inandıracağı için desteklemektedir. Bu noktada sivil toplumun varlığı tıpkı seçimlerin ve siyasal partilerin sözde varlığının otoriter rejimlerin meşruiyetini sağlamada etkili olması gibi mevcut rejime uluslararası arenada ve ulus içinde meşruiyet kazandırmaktadır (2016: 4). İkinci olarak otoriter rejimlerdeki STK'lar, yasal güvencenin eksikliğinden dolayı muhalif/eleştirel bir pozisyon benimseyemeden varlığını sürdürmek zorunda kaldıkları ve devletin bürokratik ve yasal kodları ile uyumlu çalışmak durumunda oldukları için rejimin varlığını normalleştirmekte ve ona meşruiyet kazandırmaktadırlar. Siyasal rejimin taleplerine olumlu yanıt vermesi için onun nezdinde "meşru" olma arzusunun duyan STK'lar bunu yaparken, rejimi de meşru hale getirmektedirler (2016: 4). Araştırmacılara göre prosedürel mekanizma ve yasal çerçeve ile STK'yi terbiye etme ve onun uysallığı üzerinden rejimi meşrulaştırma sık rastlanan bir otoriter devlet stratejisidir. Rejimler bunu yaparken daha çok "ulusal egemenliği koruma" ve "yabancı fonu sınırlandırma" gibi argümanlara başvurabilmektedir.

Üçüncü olarak STK'lar vatandaşa sundukları katılım imkânları ile siyasetin onlardan esirgediği siyasal katılıma bir alternatif sağlamak ve iktidar ile vatandaş arasında eksik bulunan diyalogu dolaylı olarak sağlamaktadır. Yine

STK'ların varlığı, iktidarın toplumsal talepleri ve geri bildirimleri öğrenmesine fayda sağlamaktadır. Böylece talepler radikalleşmeden ya da yoğunlaşmadan otoriter rejim bunları öğrenip, gerekli müdahaleleri yapabilmektedir. Dördüncü olarak otoriter rejimler özellikle refah ve yardım odaklı STK'ların büyümesine izin vererek onların yarattığı toplumsal faydadan kendilerine pay çıkarmaya çalışırlar. Bu noktada STK'ların başarılı performansları hem toplumsal huzursuzluğu azaltmakta, hem de iktidarın meşruiyetine katkı sağlamaktadırlar. Ayrıca STK'lar otoriter rejimin siyasal söylemlerinin taşıyıcısı olarak görev yapıp, onu yaygınlaştırmaktadır (2016: 5).

Günümüzde internetin sağladığı iletişim ve örgütlenme imkânları da sivil toplumu hareketlendirmiş ve onlara yeni uzamlar yaratmışlardır. Öyle ki, internetin gelişimi ile birlikte ülkelerde sivil toplumun güçleneceği, buna bağlı olarak demokrasinin olgunlaşacağı oldukça yaygın bir şekilde dile getirilmiştir (Kedzie, 1997). Ancak uygulamada internet de, otoriter rejimler karşısında STK'ların kaderini takip etmek durumunda kalmış ve demokratik hayata beklenen katkıyı yapamamıştır. Rebecca Mackinnon'un "Ağ Tabanlı Otoriterleşme" (Networked Authoritarianism) olarak adlandırdığı bu durumda rejimler, iletişim teknolojilerinin sunmuş olduğu yeniliklere adapte olmakta ve onları kendi lehine çevirmektedirler (Mackinnon, 2012). Batılı gözlemciler 90'ların sonundan itibaren Çin gibi otoriter rejimlerin bilişim teknolojilerine göz yumarak kendi mezarlarını kazdıklarını iddia ediyorlardı. Buna göre internet ve sosyal ağlar, otoriter rejimlerin içine giren ve onu farkında olmaksızın demokratikleşmeye doğru sürükleyen "Truva Atıydılar". Ancak Mackinnon (2011) Çin örneğinde bunun hiç de beklenen sonucu vermediğini aksine Çin Komünist Partisi'nin sosyal ağlar aracılığıyla içerideki hakimiyetini ve uluslararası meşruiyetini artırdığını tespit etmiştir. Bu durum Larry Diamond'un (2010: 82) "geleceğimizi teknoloji değil, fakat onu kullanan halkların, örgütlerin ve devletlerin iradesi belirleyecektir" iddiasını kötücül bir şekilde doğrulamaktadır.

Neticede diyebiliriz ki, sivil toplum kuruluşları ve demokrasi/demokratikleşme arasında kurulan iyimser ilişki özellikle 2000'lerden sonra inandırıcılığını yitirmiştir. Birçok gözlemci tarafından da belirtildiği üzere bu tarihten itibaren otoriter rejimler dayanıklılıklarını ispatlamış ve hatta yaygınlık kazanmıştır (Diamond vd, 2016). Fakat bu yeni nesil otoriter rejimler, kapitalist küresel sistemin taleplerine duyarlı bir şekilde evrimleşmişler ve demokratik dünyanın normlarına en azından görünüşte riayet etmeyi tercih etmişlerdir. Demokratik kurumlarla girdikleri bu ikiyüzlü ilişki sivil toplum kuruluşları bahsinde de kendisini göstermiş ve STK'ları susturmaktan ziyade kontrol altına almayı seçmişlerdir. Bu noktada en çok tercih ettikleri stratejilerin ise devşirme (kooptasyon) ve suni STK (GONGO) yaratma olduğunu söyleyebiliriz.

Otoriter Rejimlerin “Yumuşak Güç” Stratejileri: STK’ların Kooptasyonu ve GONGO’ların Yükselişi

2000’li yıllarda özellikle eski Sovyet ülkelerinde renkli devrimler olarak adlandırılan bir dizi halk hareketi meydana geldi ve bu ülkelerdeki siyasi iktidarları yerinden etti. Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan’da peş peşe vuku bulan bu hareketlerin ardında Batı tarafından fonlanan STK’ların varlığından hep şüphe edildi. Özellikle Rusya’nın tesiri altındaki rejimlerde, batı demokrasilerinin sivil toplumu bir siyasi silah olarak kullandığı yargısı giderek güçlendi (Cooley, 2015: 53). Bunun üzerine Orta Asya başta olmak üzere birçok ülkede STK’ların faaliyetleri yasa ile sınırlandırıldı ve uluslararası fonlara ulaşmaları engellendi. Ancak bu yöntemin susturma konusunda işe yaramakla birlikte rejime meşruiyet sunma hususunda pek de etkili olmadığı anlaşıldı ve otoriter rejimler zamanla literatürde “yumuşak güç” (soft power) olarak da nitelenen farklı metotları da tercih etmeye başladılar (Walker, 2016). Yumuşak güç⁴ stratejisinin başında ise iktidarın STK’ları lüzumsuz kılacak şekilde onların faaliyet alanlarında yeni kurumlar yaratması, mali kazanç elde etmelerini engellemesi ve kendi STK’larını (GONGO) yaratması gelmektedir (Heurlin, 2010: 222). Bu noktada STK’lara dönük stratejilerin üç başlık altında toplandığını söyleyebiliriz: korporatizm, kooptasyon ve GONGO yaratımı. Bu üç stratejiden en yenisi “sözde (*quasi*) sivil toplum” olarak da adlandırılan ve giderek yaygınlaşan GONGO’lardır.

GONGO (*Government Organized Nongovernmental Organization*-Hükümet tarafından oluşturulmuş hükümet dışı örgütler) 1990’lardan itibaren özellikle Çin’de ortaya çıkmaya başlayan yeni bir fenomen. Foster’ın (2001: 88) tanımıyla “kamu tarafından finanse edilen, hükümetle örgütsel bir yakınlık içinde bulunan, yönetim kadrosu hükümet tarafından atanan ve hükümet fonları ile ayakta duran” bu sözde STK’lar ilk olarak Çin Hükümeti tarafından Dünya Bankası ve BM Kalkınma Fonu’nun çevre konularında kullanılması için sağladığı kaynakları kontrol etmek için kuruldu. BECon, MEVA ve Hand-in-Hand gibi kurumların başını çektiği bu STK’ların temel misyonu hükümet ile sıradan STK’lar arasında köprü işlevi görmektir. Çin örneğinde bahsi geçen bu GONGO’ların, Uluslararası fonları elde etmek için hükümet tarafından kurulmuş olsalar da, zamanla kısmi bir özerklik kazandıkları da teslim edilmektedir (Bkz. Wu, 2002).

Bu STK’lara yakından bakıldığında bağımsız olmadıkları ve tabandan örgütlenmekten ziyade yukarıdan icat edildikleri görülmektedir. Hükümet tarafından icat edilmelerinin yanında tüm faaliyetlerini de devletle ittifak halinde yürütmektedirler. Bu nedenle “kamu çıkarını” korumaktan ziyade, hükümetin toplumu kontrol etme mekanizması olarak işlev görmektedirler. Örgüt içi karar verme süreçleri de demokratik değildir, zira kendi iradelerini yansıtmak

yerine hükümetin iradesini yürütmekle görevlidirler. Tabi tüm bunların yanında yüksek imtiyazlara sahiptirler ve kaynak sıkıntısı yaşamamaktadırlar. Kısacası GONGO'lar kuruluşlarındaki, işleyişlerindeki ve de karar verme süreçlerindeki bağımlılıkları ile otantik STK'lardan ayrılmaktadırlar.

Otoriter rejimler bu örgütler aracılığıyla yabancı fonların özerk STK'lara gitmesine mani olmakta ve böylece gelişimlerini engellemektedir. Ayrıca GONGO'lar faaliyet ve bölge sınırlandırmaları ile bağımsız STK'ların kuruluşunu reddetme bahanesi olarak da otoriter rejimler tarafından kullanılmaktadırlar. Ama en önemli fonksiyonları siyasi iktidarlara doğrudan ve yahut dolaylı destek vererek, ulusal ve uluslararası meşruiyet kazanmalarını sağlamaktır.

GONGO'ların otoriter rejimlerin propaganda faaliyetleri için kullanıldıklarını en net şekilde ortaya koyan ise Moises Naim'dir. Naim, *Foreign Policy*'de kaleme aldığı "What is a GONGO?" adlı yazısında, bu kuruluşların içeride demokrasinin altını oymak ve otoriter rejimin eylemlerini meşrulaştırmak için çalıştıklarını, dışarıda ise hem otoriter rejime dönük eleştirileri gidermek hem de onun maddi çıkarlarını gözetmek gibi bir misyonla hareket ettiklerini öne sürmektedir. Kuzey Kore hükümetinin *Chongryon* adlı STK'sı ve Venezuela'nın *Bolivarian Circles*'i hükümetlerinin imajı için ülke dışında faaliyetler gösteren GONGO'ların başında gelmektedir.⁴ Eski Demir Perde üyesi ülkelerde ise daha çok ülke içinde hükümet lehine çalışan GONGO'lar bulunmakta ve bunlar meşru STK'ların seslerini kısmak ya da bulanıklaştırmak için faaliyetler yürütmektedirler (Naim, 2009). Hatta bazıları bilfiil otokratik liderin seçim kampanyalarına dâhil olmaktadır.

Christopher Walker da, otoriter rejimlerin küreselleşmenin sunduğu imkânları da kullanarak, demokratik yumuşak gücü taklit eden anti-demokratik pratikler geliştirdiklerini iddia etmektedir. Bu pratikler GONGO'lar, sahte seçim gözlem kurumları (Zombie Election Monitoring), yabancı yardım-yatırımlar ve yeni medya platformlarıdır. Rejim dostu GONGO inşası en yaygın pratiklerin başında gelmektedir. Walker'e göre (2016: 51) think tank ve siyaset enstitüleri şeklinde arz-ı endam eden bu GONGO'lar hem içeride hem de dışarıda rejimin ideolojisini dolaşıma sokma ve böylece muhalif sesleri bastırma yoluyla otantik siyasal tartışmaları ortadan kaldırma hedefini gütmektedir. Araştırmacı örnek olarak 2013 yılındaki BM İnsan Hakları Konseyi toplantısına Çin'den katılan 47 STK'dan, 34 tanesinin GONGO olduğunu ve bunların da otantik STK'ların gözünü korkutmak için eylemlerde bulduklarını belirtmiştir (fotoğraflarını çekmek, salona sokmamak vb). Rusya da özellikle Rusky Mir ve "Foundation for Defense of Rights of Compatriots Abroad" adlı GONGO'ları ile Rus nüfusunun yoğun olarak bulunduğu çevre ülkelerde kamuoyunu kendi lehine şekillendirmek için mücadele etmektedir. Putin 2000'lerin ortasında agresif bir dış ve iç politikayı

benimsediğinde, Rus sivil toplumunu “millileştirme” hedefini de ortaya koymuş ve bu hedef doğrultusunda birçok think tank, insan hakları örgütleri, gençlik dernekleri ve seçim gözlem örgütlerinin kuruluşuna ön ayak olmuştur.⁵ Özellikle “Turuncu Devrim” sonrasında bizzat Putin tarafından kurulan gençlik örgütü “Nashi”, muhalefetin sokak gösterilerini bastırmak ve hükümetin meşruiyetini artırmakla görevlendirilmiştir (Atwal ve Bacon, 2012). Benzer şekilde Küba ve Venezuela hükümetleri de uluslararası platformlara özellikle GONGO’larını göndermekte ve bunları otantik STK’lar olarak sunup, eleştirileri susturmaya çalışmaktadır (Walker, 2016: 56-57). Freedom House’un 2018 raporlarında “özgür olmayan” ülke olarak geçen Belarus da, birçok alanda GONGO’lara sahiptir. Ülkenin en büyük gençlik organizasyonu olan Rada’yı, etkisizleştirmek için 2002’de BRSM adlı GONGO’yu kuran hükümet, ülke gençlerinin buraya üye olması için birçok kampanya düzenlemiş ve eş zamanda da demokrasi taraftarı Rada’yı cendereye alıp, kapanmasını sağlamıştır. Bunun yanında ülkedeki tüm otantik STK’ların karşısına neredeyse aynı isimle GONGO’lar kurulmuş ve hükümet kaynakları ile demokratik STK’lar aleyhine desteklenmişlerdir (Matchanka, 2014: 80-81).

Otoriter rejimlerin taklit ettikleri bir diğer kurum da Seçim Gözlem Örgütleri’dirler. Seçimlerin güvenliğini gözlemek için kurulmuş olan ve davet üzerine ülkelerdeki seçimlerin şeffaflığını denetleyen uluslararası kurumlar bulunmaktadır. Bunların başında da Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı gelmektedir. Otoriter rejimler de uluslararası meşruiyetlerini kanıtlamak için bu kurumları seçim dönemlerinde zaman zaman davet etmektedirler. Fakat son dönemlerde, otoriter rejimler bu gözetimin gerekliliğini kabul etmekle birlikte, denetimi yapacak örgütleri kendileri yaratmakta ve hak ihlallerinin, usulsüzlüklerin üzerini örtmektedirler. Alexander Cooley’in (2015: 55) “zombi gözlemciler” olarak adlandırdığı bu örgütler, otoriter rejimlerin en hayati GONGO’ları haline gelmişlerdir. Bunun en yakın örneği 2013’teki Azerbaycan Başkanlık seçimleridir. Oldukça şaibeli geçen bu seçimde 42 gözlemciden sadece AGİT usulsüzlük tespit etmiştir (Walker ve Cooley, 2013). Yine 2010 Belarus başkanlık seçimlerinde de seçim gözlemi yapan ve usulsüzlük bulmayan beş organizasyonun beşi de GONGO’ydu. Ülkede ayrıca seçim anketi yapma ve yayınlama hakkı da hükümet tarafından iki GONGO’ya (BCYO ve EcooM) verilmişti (Matchanka, 2014: 81).

Soft power taktikler arasında en kadimi ve en çok benimseneni şüphesiz *korporatizmdir*. Farklı yöntemlere sahip olan korporatist taktiğin ilk yöntemi devletin belirlediği resmi kayıt süreci, üye sayısı miktarı ve sermayeye sahip olma zorunluluğu gibi gereklilikler ile devletin STK’ları kontrol etme gücünü artırmasıdır. Son yöntem ise *kooptasyondur* (İçeride dâhil etme-Cooptation). Bu da

iki yoldan başarılı; devlet kendi memur ya da siyasetçilerini bağımsız STK'ların başına geçirmek için teşvik eder ya da ön plana çıkan güçlü STK'ların liderlerini devletin yasama organına ya da bir danışma organına dâhil ederek içine alır. İktidarlar ayrıca STK'ları takip etmek ve denetlemek için kendi gözetiminde üst bir şemsiye organizasyon kurdurup, STK'ların buraya üye olmasını dolaylı yollarla zorunlu hale getirebilir. Son olarak devlet STK'ları personel, kaynak ve ofis temin ederek, fiziksel anlamda da içine dahil edebilir. Bu tip korporatist stratejilerin en yoğun olarak uzak doğu ülkelerinde benimsendiği görülmektedir (Çin, Tayvan, Vietnam vd.).

Otoriter rejimlerin bağımsız STK'lara karşı geliştirdiği bir diğer taktik de dışlamadır. Dışlama taktığının de birçok yöntemi bulunmaktadır. Bunlardan ilki STK'nın faaliyet alanları ve kapsamı üzerine sınırlamalar getirmektir. İkinci yöntem özellikle kalkınma ve sosyal refah alanlarında devletin kendi kurumları ile STK'ların yerlerine geçip, onları boşa çıkarmasıdır. Üçüncü olarak STK'ların kurulması için gereken devlet onayı, birçok yerde yargı tarafından değil bürokrasi tarafından verilmektedir ve buralarda bürokrasinin süreci sürüncemede bıraktığı ve zorlaştırdığı görülmektedir. Yine STK'ların fon elde etmelerine de devlet tarafından engeller çıkarılmaktadır.

Heurlin otoriter rejimlerin STK'lar ile ilişkisini ele aldığı çalışmasında tek parti iktidarlarının korporatist stratejiler benimserken, iktidarın toplumsal tabanının sınırlı olduğu kişisel rejimlerde dışlama stratejisinin tercih edildiğini iddia etmekte ve buna örnek olarak da Marcos yönetimindeki Phillipineler'i ve Suharto yönetimindeki Endonezya'yı vermektedir (2010: 224). Tüm otoriter rejimlerin STK'lara dönük korporatist stratejiler geliştirdiğini iddia eden literatüre karşı Heurlin tek adam rejimlerinin (personalistic leaders) bunu doğrulamadığını iddia etmektedir. Ona göre tek adam rejimleri daha çok toplumla kurduğu patronaj ilişkisi üzerinden yükseldiği için, kamu mallarının tek tedarikçisi kendisi olmak isteyecek ve STK'ları dışlayacaktır. Heurlin, STK'ların toplumsal muhalefeti olgunlaştırma, kanalize etme ve muhalefete lider yetiştirme gibi işlevlere sahip olması nedeniyle de tek adam rejimleri tarafından dışlandıklarını tespit etmektedir. Yazara göre otoriter rejimlerin ekonomi programı tercihleri de STK'lara dönük stratejilerini şekillendirmektedir. Buna göre sosyalist ya da müdahaleci bir ekonomi programı benimseyen otoriter rejimlerde *dışlayıcı* strateji tercih edilirken, kapitalist bir program benimseyen rejimlerde *korporatist* strateji tercih edilmektedir (Heurlin, 2010: 227). Örneğin kapitalist devletlerde işveren örgütleri, ekonominin örgütlenmesini ve düzenlenmesini kolaylaştırmakta; sosyal yardımlaşma hedefli STK'lar piyasa başarısızlıklarını gidermekte ve altyapı projeleri için kaynak sağlamaktadırlar. Bu nedenle de kapitalist otoriter devletler STK'ların varlığını kabul edilebilir bulmaktadırlar.

Sonuç

Sivil topluma normatif değer atfetmeyi ilk reddedenlerden biri hiç şüphesiz İtalyan Marksist Gramsci'dir. Gramsci ne Hegel gibi sivil toplumu devletin vesayetine ihtiyaç duyan kötücül bir çatışma ve rekabet alanı, ne de Tocqueville gibi yurttaşlık ve örgütlenme bilincini geliştirerek öz-yönetime katkı sunan pozitif bir imkan olarak görmektedir. Ona göre sivil toplum tüm bu normatif değerlendirmelerden uzak, her türlü siyasal pozisyon için imkanlar barındıran salt bir mücadele alanıdır. Bu alan demokratik güçler tarafından hegemonize edilebileceği gibi pekala kapitalistler tarafından da hegemonize edilebilecek durumdadır. Buna göre sivil toplumun niteliği o alanda verilecek sınıfsal-kültürel mücadelenin neticesine bağlıdır.

Gramsci'nin bu tespitleri 21. yy'ın başlarında yeniden doğrulanmış ve sivil toplumun demokrasiyi pekiştirmekten ziyade otoriter rejimlerin devamlılığını sağlayacak şekilde ehlileştirildiği görülmüştür. Zira bu dönemde otoriter rejimler, otantik demokrasinin gelişimini engellemek ve bunun yanında uluslararası ve ulusal meşruiyetlerini sürdürebilmek için artan oranda yumuşak güç (soft power) stratejilerine başvurmuşlar ve demokratik kurumları taklit etmeye başlamışlardır. Taklit edilen bu kurumların başında da STK'lar, Düşünce Kuruluşları (Think Tank) ve Seçim Gözlem Örgütleri (Election Monitoring) gelmektedir.

GONGO olarak kısaltılan, siyasi iktidar tarafından kurulmuş olan STK'lar, otoriter rejimlerde giderek yaygınlaşmaya başlamışlardır. Çin, Rusya, Belarus, Azerbaycan ve Venezuela gibi otoriter ülkelerde bu yeni fenomenin sivil toplum alanını büyük ölçüde domine ettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Birbirlerinden farklı niteliklerdeki bu deneyimleri incelediğimizde üç temel amaçla bu örgütlerin kullandıklarını görmekteyiz. Bunlar sırasıyla; ülkeye giren yabancı fonları kontrol etmek; uluslararası kamuoyu nezdinde meşruiyet kazanmak ve ulus içindeki demokratik muhalefeti etkisizleştirmektir.

Otoriter rejimler yabancı fonların sivil topluma aktardığı kaynakların, kontrol edemediği sivil toplum kurumlarına gitmesini istememektedirler. Bunun arkasında hem o kaynağı kendi kullanma arzusu hem de özerk sivil toplum kurum ve hareketlerinin kendisi karşısında bir tehdit teşkil edeceği düşüncesi vardır. Örneğin Belarus Hükümeti "Çernobil Yardım Programı" kapsamında ülkesindeki STK'lara aktarılan fonlardan rahatsız olmuş ve bir GONGO kurarak bu kaynakların hükümetin tasarrufuna girmesini sağlamışlardır (Matchanka, 2014: 78). Yine Çin Hükümeti'nin GONGO kurmasının ardındaki nedenlerden biri de çevre alanında aktarılan uluslararası fonları kontrol edebilmektir.

İnsan hakları ve demokrasi konusundaki uluslararası toplumun eleştirileri de, otoriter rejimleri GONGO kurmaya sevk eden bir diğer etkidir. Özellikle insan hakları odaklı STK'ların hem ulusal hem de uluslararası toplum nezdinde dile getirdikleri eleştiriler karşısında devletler bu STK'ları kamusal alandan dolayı olarak uzaklaştırabilmek için alternatif oluşumlara gitmekte ve onları fonlayarak, bu kurumların görünürlüğü ve seslerini azaltmaktadırlar. Çin Hükümeti'nin BM İnsan Hakları Konseyi'ne muhaliflerin sesini kısmak için kendi GONGO'larını göndermesi bunun tipik bir örneğidir. Yine demokratik yaşamın güvencesi olarak görülen seçimlerin güvenilirliğini denetleyen uluslararası kurumları taklit etmek de bir diğer benzer tavidir. Yakın dönemde Azerbaycan ve Belarus'un seçimlerde "zombie election monitoring" adı verilen "sözde gözlem" kurumları yaratmaları ve bunların raporları ile seçimi meşru gösterme çabaları da bir GONGO stratejisi olarak görülmektedir.

Otoriter rejimlerde karşılaşılan bir diğer durum da, muhalif kesimlerin demokratik prosedürlere olan inancını kaybetmesi ve rutin demokratik siyaset yerine "mücadeleci siyaseti" (contentious politics) tercih etmeleridir. Mücadeleci siyasetin en yaygın formu olan toplumsal hareketler de bu nedenle otoriter rejimlerin yeni muarızı olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Rejimler özellikle "renkli devrimlerden" sonra toplumsal hareketler ile mücadele yolu olarak şiddetli bastırma eylemlerinin yanı sıra alternatif toplumsal hareketleri ön plana çıkarmaya başlamışlardır. Bir GONGO üzerinden örgütlenen bu "sözde toplumsal hareketler", rejimi protesto eden her toplumsal muhalefetin arkasından sokağa inmekte ve rejime destek mitingleri düzenlemektedirler. Rusya örneğinde gördüğümüz "Nashi" adlı gençlik örgütlenmesi, Putin'in siyasal ajandasını takip ederek, faaliyetlerini yürütmekte ve uluslararası toplum nezdinde rejimin toplumsal desteği imajını yaratmaktadırlar.

Tüm bu GONGO stratejilerinden sonra şunu diyebiliriz ki, sivil toplum ile demokrasi arasında olduğu varsayılan olumlu ilişki GONGO'ların yükselişi ile inandırıcılığını kaybetmiştir. Otoriter rejimler küreselleşen kamuoyu nezdinde itibar kaybına uğramamak için geleneksel otoriter tekniklerden feragat etmiş ve "soft power" stratejilere yönelmişlerdir. Bunun neticesinde de ya var olan STK'lar devşirme yöntemi (cooptation) ile rejimin güdümüne alınmış ya da yoktan STK'lar (GONGO) icat edilmiştir. Bu da otoriter rejim ile STK'lar arasında simbiyotik bir ilişkinin mümkün olabileceğini göstermiştir. Öyle ki, sivil toplumun taklit edilerek, demokratik bir kamusal alan imkanının ortadan kaldırılması günümüz otoriter rejimlerinin en sık başvurdukları stratejilerden biri haline gelmiştir. Bunun karşısında demokratik topluma düşen görev sivil toplum kuruluşlarının sivilliğini sorgulayacak şekilde hareket etmek ve bu kurumların köksüzlüğünü ortaya çıkarmaktır. Böylece uluslararası toplumun

da, bu kurumları muhatap alması engellenecek ve otantik siyasal öznelerden oluşan demokratik bir kamusalılık inşa edilecektir.

Sonnotlar

¹ Çalışma boyunca “Sivil Toplum” ve “Sivil Toplum Kuruluşları-STK” aynı anlamda kullanılacaktır. Bunun nedeni sivil toplum ile kast edilenin tarihsel bir varlık olarak örgüt, dernekler ve toplumsal hareketler olması ve bu organizasyonlardan bağımsız bir sivil toplumdaki bahsedilemeyeceği gerçeğidir. Ancak metin içinde yer yer GONGO’lar ile sivil toplum karşı karşıya gelecektir ve bu noktada sivil toplum Weberyan bir ideal tip olarak kullanılacaktır.

² Sivil Toplum kavramı Antik Yunan’a kadar geri götürebilse de, modern anlamına en yakın ifade ile İskoç Aydınlanması’nın temsilcilerinden Adam Ferguson’un *An Essay of The History of Civil Society* adlı çalışmasında ortaya çıkmıştır. Kavramı popülerliğe kavuşturan ise *Philosophy of Right*’daki kapsamlı incelemesi ile G.W.F Hegel’dir. Hegel’den sonra kavramı “dernekleşme” üzerinden ele alıp, demokrasi ile doğrudan ilişkisini kuran kişi ise Alex De Tocqueville olmuştur.

³ Bu iki farklı sivil toplum kavramsallaştırması kendi içinde demokrasiye geçiş ve demokratik kültürü koruma üzerinden ayrışsa da her ikisi de sivil topluma atfedilen demokratik yorumu benimsemektedir.

⁴ Chongryon Kuzey Kore’nin herhangi bir diplomatik ilişkide bulunmadığı Japonya’da 1955 yılında faaliyete geçirdiği bir GONGO’dur. Bu örgüt Japonya’daki Kuzey Koreli vatandaşların bir nevi yardımlaşma ve lobi derneği olarak görev yapmaktadır ve Kuzey Kore Hükümeti ile çok yakın bir ilişki içindedir. Bolivarian Circles ise Hugo Chavez önderliğinde işçi konseylerinin bir çatı organizasyonu olarak ortaya çıkmıştır. İsmi Simon Bolivar’dan alan bu örgüt sosyal hizmet faaliyetleri ile öne çıksa da, Chavez ile klientalist ilişkiler içinde olmakla ve onun adına milis faaliyeti yürütmekle suçlanmaktadır.

Kaynakça

Atwal M ve Bacon E (2012). The Youth Movement Nashi: Contentious Politics, Civil Society and Party Politics. *East European Politics*, 28 (3), 256-266.

Baker G (1998). Civil Society and Democracy: The Gap Between Theory and Possibility. *Politics*, 18 (2), 81-87.

Berman S (1997). Civil Society and Political Institutionalization. *American Behavioral Scientist*, 40 (5), 562-574.

Berneio N ve Nord P (2000). *Civil Society before Democracy: Lessons from Nineteenth-*

Century Europe. Oxford: Rowman & Littlefield.

Brechenmacher S (2017). *Civil Society Under Assault: Repression and Responses in Russia, Egypt and Ethiopi*. Washington: Carnegie Publications Department.

Brooker P (2000). *Non-democratic Regimes*. New York: Palgrave.

Brown C (2000). Cosmopolitanism, world citizenship and global civil society. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 3 (1), 7-26.

Cohen & Arato (2013). *Sivil Toplum ve Siyasal Teori*. çev. ed. Argun Akdoğan. Ankara: Efil Yayınevi.

Cooley A (2015). Countering Democratic Norms. *Journal of Democracy*, 26 (3), 49-63.

Diamond L (1994). Toward Democratic Consolidation. *Journal of Democracy*, 5 (3), 4-17.

Diamond, L (2010). Liberation Technology. *Journal of Democracy*, 21 (3), 69-83.

Foley M ve Edwards B. (1996). The Paradox of Civil Society. *Journal Of Democracy*, 7 (3), 38-52.

Foster K. (2001). Associations in the Embrace of an Authoritarian State: State Domination of Society?. *Studies in Comparative International Development*, 35 (4), 84-109.

Gellner E (1994). *Conditions of Liberty: Civil Society and Its Rivals*. London: Hamish Hamilton.

Gellner E(1995). The Importance of Being Modular. İçinde: J A Hall (Ed.), *Civil Society: Theory, History and Comparison*, Cambridge: Polity Press.

Hall J (1995). In Search Of Civil Society. İçimde: J A Hall (Ed.), *Civil society: Theory, History and Comparison*, Cambridge: Polity Press.

Heurlin C (2010). Governing Civil Society: The Political Logic of NGO-State Relations Under Dictatorship. *Voluntas*, 21 (2), 220-239.

Huntington S (1968). *Political Order In Changing Societies*. Yale University Press: New Heaven.

Keane J (1994). *Demokrasi ve Sivil Toplum*. Çev. N. Erdoğan, Ayrıntı: İstanbul.

Kedzie C (1997). *Communication and Democracy: Coincident revolutions and the emergent dictators*. Rand: Los Angeles, CA.

Lewis D (2013). Civil Society and the Authoritarian State: Cooperation, Contestation

and Discourse. *Journal of Civil Society*, 9 (3), 325-340.

Linz J J (2000). *Totalitarian and Authoritarian Regimes, with a Major New Introduction*. Boulder and Londra: Lynne Rienner Publishers.

Lorch J ve Bettina B (2016). Using Civil Society as an Authoritarian Legitimation Strategy: Algeria and Mozambique in Comparative Perspective. *Democratization*, 27 (6), 1-19.

MacKinnon R (2011). Networked Authoritarianism in China and Beyond: Implications for Global Internet Freedom. *Journal of Democracy*, 22 (2), 32–46.

Mackinnon R (2012). *Consent of the Networked: The Worldwide Struggle For Internet Freedom*. New York: Basic Books.

Matchanka A (2014). Substitution of Civil Society in Belarus: Government Organised Non-Governmental Organisations. *The Journal Of Belarusian Studies*, 7 (2), 67-94.

McLaverty P (2002). Civil Society and Democracy. *Contemporary Politics*, 8 (4), 303-318.

Mercer C (2002). NGOs, Civil Society and Democratization: a Critical Review of the Literature. *Progress in Development Studies*, 2 (1), 5-22.

Mulford J (2016). Non-State Actors in the Russo-Ukrainian War. *Connections QJ*, 15 (2), 89-107.

Naim M (2009). What is a GONGO?. *Foreign Policy*, 160, <http://foreignpolicy.com/2009/10/13/what-is-a-gongo/> Son Erişim Tarihi: 12/12/2017.

Patalakh A (2017). What Makes Autocracies' Soft Power Strategies Special? Evidence from Russia and China. *The Korean Journal of International Studies*, 15 (1), 41-69.

Pietrzyk D (2003). Democracy or Civil Society. *Politics*, 23 (1), 38-45.

Putnam R (1995). Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*, 6 (1), 65-78.

Rutzen D (2016). Civil Society under Assault. in *Authoritarianism Goes Global: The Challenge To Democracy*. ed. Larry Diamond, Marc Plattner, Christopher Walker, Baltimore: John Hopkins University Press.

Schedler A (2002). The Menu Of Manipulation. *Journal of Democracy*, 13 (2), 36-50.

Spires A (2011). Contingent Symbiosis and Civil Society in an Authoritarian State: Understanding the Survival of China's Grassroots NGOs. *American Journal of Sociology*, 117 (1), 1-45.

Tocqueville A de (1994). *Amerika'da Demokrasi*. çev. İhsan Sezal-Fatoş Dilber. Ankara: Yetkin Yayınları.

Walker C ve Cooley A (2013). Vote of the Living Dead. <https://foreignpolicy.com/2013/10/31/vote-of-the-living-dead>. Son Erişim Tarihi, 18.12.2017.

Walker C (2016). The Hijacking of “Soft Power”. *Journal of Democracy*, 27 (1), 49-63.

Walzer M (1992). The Civil Society Argument. İçinde: *Dimensions of Radical Democracy: Pluralism, Citizenship, Community*. edited by Chantal Mouffe, 89–107. London: Verso.

White G (1994). Civil Society, Democratization and Development (I): Clearing the Analytical Ground. *Democratization*. 1 (3), 375-390.

Wu F (2002). Old Brothers or New Partners: GONGOs in Transnational Environmental Advocacy in China. *China Environment Series*, 5. 45-58.

Yom S (2005). Civil Society and Democratization In Arab World. *Middle East Review of International Affairs*, 9 (4), 14-33.